

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата історичних наук, доцента,

**доцента кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка**

Тиміш Лідії Ігорівни

на дисертаційне дослідження

Костянтина Олександровича Куцова

**«Громадська діяльність карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній
Чехословаччині (1920-1939 рр.)» представленого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за
спеціальністю 032 історія та археологія**

Актуальність теми виконаної роботи Сьогодні дослідники найбільш прицільно вивчають соціальне середовище в історичному контексті, передусім суспільні відносини і соціальну структуру – етнічну, територіальну, демографічну, професійну та ін., детально розглядаючи розвиток і реляцію суспільних груп у конкретних умовах минулого. Такий підхід є ознакою сучасної методики історіографії (притаманної для просопографічних досліджень), завдяки якому досягається максимальне висвітлення біографії суспільства.

Дисертаційна робота К. О. Куцова присвячена маловивченому на сьогодні питанню – процесу становлення та еволюції карпатоукраїнського студентського руху міжвоєнного періоду, який розвивався у важливу добу українського національного державотворення, спрямованого на здобуття Підкарпатською Руссю автономного статусу та проголошення Карпато-Української держави. Карпатоукраїнське студентство виявляло активну життєву позицію у вказаних процесах. Як тоді, так і сьогодні, у час розбудови незалежної України та формування її громадянського суспільства,

студентська молодь стає в авангарді політичних подій і саме тому подане до захисту дисертаційне дослідження є актуальним.

Дисертант поставив собі за *мету* дослідити громадську роль найактивнішої етнічно-демографічної частини українського соціуму – молоді, яка за своїм соціально-освітнім статусом була студентством, жила і діяла у часи національно-державного українського утвердження на території Чехословацької Республіки (ЧСР) між двома світовими війнами у ХХ столітті. Звідси виходять *важливі завдання* дисертаційної роботи: вивчити стан розробки проблеми вітчизняними та зарубіжними дослідниками, проаналізувати джерельну базу дослідження, дослідити процес становлення та структурно-організаційний розвиток карпатоукраїнських студентських об'єднань у міжвоєнній Чехословаччині, виокремити основні напрямки їх діяльності, а також охарактеризувати участь студентства у політичному житті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність. Дисертація К. О. Куцова «Громадська діяльність карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній Чехословаччині (1920-1939)» є самостійним оригінальним дослідженням організаційного розвитку та громадської діяльності карпатоукраїнського студентства у ЧСР у період з 1920 до 1939 року, яке базується на опрацюванні і введенні до наукового обігу широкого джерельного матеріалу, що міститься в архівосховищах України і зарубіжжя. Також було вивчено періодику міжвоєнного часу й мемуари учасників і свідків студентського руху. Вибір наукових методів, використаних у дисертації, сприяв повноті розкриттю дослідницьких завдань, тому положення та висновки дослідження є науково виваженими, достатньо аргументованими, такими, що містять значну частку новизни. Результати дослідження належним чином апробовані.

Наукова новизна одержаних результатів, практична і теоретична значимість, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє стверджувати, що наукова новизна дослідження полягає у тому, що автором *уперше* в

історичній науці: критично проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, визначено основні напрямки досліджень та коло питань, які не вивчалися системно; узагальнено результати наукового опрацювання проблем громадського руху карпатоукраїнського студентства 1920-1930-х рр.; охарактеризовано та *введено у науковий обіг* значну кількість документів і матеріалів, в яких висвітлюється громадський рух карпатоукраїнських студентів 1920-1930-х рр.; проаналізовано процес становлення основних суб'єктів карпатоукраїнського студентського руху 1920-1930-х рр., їх організаційну та структурну еволюцію; окреслено основні напрямки діяльності суб'єктів громадського руху карпатоукраїнських студентів 1920-1930-х рр.; досліджено основні форми участі карпатоукраїнських студентів у суспільно-політичному житті Закарпаття та суміжних регіонів 1920-1930-х рр.

Теоретична і практична цінність роботи очевидна: теоретичні положення і фактичний матеріал та висновки дисертації поглиблюють знання з історії молодіжного руху на Закарпатті та можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії України, Чехії та Словаччини. Результати дослідження можна використати при підготовці лекційного курсу з вітчизняної історії та спецкурсів з історичного краєзнавства. Теоретичні положення кваліфікаційної роботи можуть бути застосовані органами виконавчої влади та місцевого самоврядування при підготовці регіональних програм в галузі молодіжної політики та патріотичного виховання молоді.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення і висновки дисертації висвітлено у 15 наукових працях, 8 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, у тому числі й зарубіжних.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Повний обсяг дисертації становить 319 сторінок. Перелік використаних джерел містить 745 найменувань. Важливою частиною

дослідження є додатки (сс.289-315), що містять табличні дані про часові межі роботи студентських організацій, прізвища їх членів з вказівкою на функціональні обов'язки у товариствах. Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

У **вступі** до роботи розкриті усі компоненти, які є важливою частиною наукового дослідження, де з'ясовано актуальність і постановку проблеми, мету, завдання, методологію її розкриття. Чітко з'ясовано об'єкт і предмет, хронологічні і територіальні межі роботи, її наукову новизну, практичне і теоретичне значення. Здобувач подав інформацію про те, що окремі положення та висновки дисертації, були апробовані на 10 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

У **першому розділі** проаналізовано стан розробки проблеми вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Автор виявив, взявши до уваги хронологічний критерій, що дослідження, присвячені цій темі, можна поділити на дві групи. Першу складають праці 1920-1950-х рр. безпосередніх учасників студентського руху. Саме тому переважна більшість цих праць характеризується суб'єктивним підходом, зумовленим симпатіями їх авторів. Другу групу публікацій складають наукові дослідження, які почали з'являтися з кінця 1940-х рр. Авторами перших з них були вчені з української діаспори у Західній Європі та США. У цьому ж розділі автором детально проаналізовано джерельну базу дослідження, яка представлена широким колом документальних даних – понад 200 справ та одиниць зберігання із 14 архівних установ України, Польщі, Чеської, Словацької республік.

У **другому розділі** дисертант акцентує на структурно-організаційному аспекті карпатоукраїнських студентських об'єднань, приділяючи прискіпливу увагу становленню і діяльності фахових організацій студентів у Празі (1920-1939 рр.). На думку автора, у зв'язку з входженням Підкарпатської Русі до складу Чехословаччини, карпатоукраїнська молодь змогла здобувати освіту у вищих навчальних закладах республіки, що сприяло прояву її активної участі у суспільних і культурних процесах. У

цьому розділі йде мова про розбудову і діяльність передусім двох організаційних напрямків карпатоукраїнського студентства, побудованих на підставі земляцтва і переконань – русофільського та українофільського (у певний період – русинофільського). Разом з тим говориться і про те, що члени обох студентських груп (русофілів і народовців) ще до часу створення власних організацій на теренах ЧСР вже мали досвід громадської діяльності (сс. 67-68). Однак автор вирішив не розглядати детальніше це питання, що, на наш погляд є недоглядом. У розділі показано позицію обох студентських організацій у мовному питанні. Йде також мова і про те, що українофіли зробили певні кроки інтеграції у загальноукраїнський студентський рух (с.78) й, зокрема, про зближення із Центральним Союзом Українського Студентства. На нашу думку, питання співпраці карпатоукраїнських студентів з загальноукраїнськими молодіжними структурами потрібно було винести в окремий підрозділ дисертації. Автор показав динаміку поглядів карпатоукраїнських студентів обох таборів, їхні кроки щодо зближення і намагання співпраці у межах організацій «Центральный Союз Подкарпаторусских Студентов», «Общества Греко-Католических Студентов». Досить інформативним і цікавим для характеристики світоглядно-національної і релігійної позиції карпатоукраїнського студентства є підрозділ дисертації «Специфіка становлення та розвитку конфесійних організацій (1929-1939 рр.)». Автор справедливо констатує, що роль цих організацій у карпатоукраїнському студентському русі є досить контроверсійною (с.123).

У третьому розділі автор розкриває основні напрямки діяльності карпатоукраїнських студентських об'єднань, які, на його погляд полягають у їхній соціальній, культурно-освітній та видавничій роботі. Соціальна діяльність полягала у вирішенні соціально-побутових проблем студентства, що давало можливість більшій кількості молоді із Підкарпатської Русі та Пряшівщини здобувати вищу освіту. Культурно-освітня діяльність студентів, представників обох об'єднань активно сприяла популяризації карпатоукраїнської культури на теренах ЧСР, зокрема, співпраця з

провідними культурно-освітніми товариствами Підкарпатської Русі, передусім «Просвітою», Товариством ім. О. Духновича, сприяла поширенню діяльності цих структур на Прагу, Братиславу та інші великі міста ЧСР. Не менш плідною за наслідками діяльності була й видавнича справа студентів, яка сприяла поглиблення національного світогляду карпатоукраїнської молоді (сс.170-171). Погоджуємося з автором, що ці напрямки діяльності студентів були важливим аспектом активності карпатоукраїнської молоді у ЧСР, продиктовані їхньою потребою комунікації і кооперації із земляками, освітньої і творчої самореалізації, популяризації національних культурних здобутків та ін.

Наступний **четвертий** розділ присвячений не менш важливому, політичному напрямку діяльності студентства, позаяк у досліджуваній дисертантом період сильного політичного напруження, студентство, як активна частина суспільства, не змогла бути осторонь.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на належному науково теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, доцільно виокремити низку рекомендацій з метою подальшого удосконалення обумовленої проблематики. Наші зауваження сформульовані з огляду на специфічність обраної теми наукової роботи, яка має усі ознаки просопографічного дослідження:

1. У дисертації в основному робиться акцент на діяльності студентських об'єднань, передусім увага зосереджена на структурно-організаційному аспекті, напрямках їхньої роботи, що, на наш погляд, збіднює наукову роботу, бо розкривається один, хоча й важливий, із напрямків карпатоукраїнського студентського руху. З огляду на тему дисертації «Громадська діяльність карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній Чехословаччині (1920-1939)» доцільно було б зорієнтувати увагу на розкриття життєдіяльності студентських активістів, лідерів та інших членів організацій (дослідження їх біографій, листування та ін., які можна було розмістити у додатках) й також вивчити взаємозв'язки

мікрогруп молодіжно-студентського руху, що об'єднували громадських діячів-студентів.

2. На наш погляд, громадська активність карпатоукраїнських студентів не обмежувалася їх роботою в студентських організаціях, базованих на принципах земляцтва і походженням їх членів (вказаними вже у назвах самих товариств). Доведений є факт зосередження у міжвоєнній Празі багатьох учасників українського державотворення початку ХХ ст., представників різноманітних політичних сил, які мали великий вплив на студентську молодь. Напрошується запитання: як впливала та обставина на карпатоукраїнський студентський рух, що у вишах міжвоєнної ЧСР навчалися студенти, з числа інтернованих, тих які воювали у лавах Армії УНР, УГА. Як їхній світогляд впливав на карпатоукраїнських студентів?
3. На нашу думку, у дисертації не достатньо розкрито освітню політику ЧСР, особливо у стосунку вищих шкіл. Доцільно було б детальніше пояснити зміни чехословацької політики щодо вищої освіти у 30-х рр. ХХ ст.
4. У дисертації (с. 67) вказано, що студенти навчалися у чеських вишах, серед яких названо Карлів університет, Вищу технічну школу, академію мистецтв, Вищу художньо-промислова школу, консерваторію. Проте не обґрунтовано, чому карпатоукраїнські студенти обирали для навчання саме чеські освітні заклади. Адже у міжвоєнний час у ЧСР діяли також українські вищі школи та наукові установи – Український Вільний Університет (УВУ), Український Високий Педагогічний Інститут ім. Драгоманова (УВПІ), Українська гімназія, Українська Господарська Академія та ін. Поза увагою залишилися чеські вищі навчальні заклади, де навчалися українці, як от Гірнична Академія у Пржібрамі (у 1925 році українських студентів було там більш, як півсотні) Так, як у тих вищих школах навчалися українські студенти не тільки із Закарпаття, доцільно було з'ясувати їхні зв'язки і взаємовплив у громадській діяльності. На початку 1920-х у Празі була створена Українська академічна громада (УАГ), яка до 1923 року налічувала близько 1258 осіб молодих людей-

студентів чеських вищих шкіл.

5. На нашу думку, окрім виокремлення етапів політичної активності карпатоукраїнських студентів, доцільно було б взагалі виокремити основні періоди розвитку карпатоукраїнського студентського громадського руху та подати їхню характеристику з огляду на політичні, економічні й культурно-освітні обставини міжвоєнного часу у Чехословацькій Республіці.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження дає змогу зробити висновок, що дисертація Костянтина Олександровича Куцова «Громадська діяльність карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній Чехословаччині (1920-1939)» є самостійною, завершеною з огляду на поставлену мету та дослідницькі завдання, структурно цілісною науковою роботою, що спрямована на висвітлення актуальної та малодослідженої в українській науці теми. За своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною у постановці та розв'язанні визначених проблем, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам до кандидатських дисертацій. Її автор, Куцов Костянтин Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 032 історія та археологія.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри правознавства, соціології
та політології Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,

кандидат історичних наук, доцент

17.05.2021 р.

Л.І. Тиміш

